

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Petri Danielis Huetii Demonstratio Evangelica

Huet, Pierre Daniel

Parisiis, 1679

XV. Prophetia Isaiae,

urn:nbn:de:hbz:466:1-16260

an iure regio? an pontificio? Decimæ quidem in Lege Sacerdotibus attribuuntur, Regibus non item. Atqui decimarum capiendarum jus hic significari putat ipse Aben Ezra. Unde efficitur pontificiam dignitatem etiam ipso iudice notari, non regiam. Reliqua horum germana sunt ex Isaia: *In umbra manus meae protexi te, ut plantes caelos, & fundes terram: & illorum è Psalmo decimo quinto: Providebam in conspectu meo semper; quoniam à dextris est mihi, ne commovear; & istorum quoque è Psalmo quadragesimo quarto: Deducet te mirabiliter dextera tua. Sagitta tua acuta, populi sub te cadent in corda inimicorum regis. Sedes tua, Deus, in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui.* Imprimis vero totum Psalmum secundum cum isthoc conferri velim; tanta apparebit sententiarum, verborumque germanitas, ut rem unam, unum argumentum subesse utriusque, vaticinationem nempe de Christo, omnino sit fatendum. Denique opinionis Adversariorum ad præjudicatum dogma defendendum consulto excogitatae novitas, nihil illi sinceritatis, nihil veritatis inesse liquido nobis demonstrat.

E centesimo decimo septimo Psalmo hæc sibi aptavit Christus Jesus, cum Principes Sacerdotum Judæorum, & Seniores populi alloqueretur: *Lapidem quem reprobarunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.* Inde adeo Petrus Apostolus ad similem Judæorum ceterum verba faciens, de Christo Jesu sic disserit: *Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus in caput anguli, & non est in alio aliquo salus: quod & in Epistola priore repetit.* Inde Ephesios per Epistolam Paulus sic compellat: *Ergo jam non estis hospites & advena, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in Templum sanctum in Domino, in quo & vos coædificari in habitaculum Dei in spiritu.* Inde & in Judæorum Synagogis creberrime legi solitum, & vulgo notissimum fuisse, innuere videtur Hieronymus in Epistola ad Damasum. Hinc quoque Isaïas in simili causa voces eandem usurpat; Christum enim prænuntiat his verbis: *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum qui crediderit non scindet.* Et alio loco futurum prædicit, ut Christus sit *In lapidem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israël.* Eundem comparat Daniel lapidi de monte abscisso, & in montem magnam mutato, à quo terra univerfa impleta est. Subest deinde in eodem Psalmo: *O Domine, salvum me fac; O Domine, bene prosperare; benedictus qui venit in nomine Domini;* atque hæc ipsa sunt quæ Christo Jesu Hierosolymam ineunti plebs accinebat. Profecto R. Selomoh Jarchi hoc Psalmi, quem primum indicavi, loco Christum prædici asseveravit.

XV. Isaïas, qui non tam prophetiam Hieronymo texere visus est quam Evangelium, egregium de Christo, & Christi lege, & pace per ipsum orbi comparanda tum & de reprobatione Judæorum, vaticinium edit secundo capite: *Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et iudicabit gentes & arguet populos multos; & constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Jacob venite, & ambulemus in nomine Domini.* Et deinde: *Et incurvabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & elevabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur, & introibunt in speluncas petrarum, & in voragine terra à facie formidinis Domini, & à gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram.* Christi regnum his prædici Ebraei & Christiani uno ore declarant: David præsertim Kimchius & Aben Ezra in Michæam, apud quem ista Isaïæ totidem propemodum verbis repetita invenies. Quamvis autem in vulgatis Aben Ezrae editionibus alia legantur, ac in vetustis, quas legerat Raymundus Martini, utcumque tamen legas, Christi prædictionem hic ab eo agnitam dices. Certe mons ille, lapis est per somnium Nabuchodonosori visus, *abscissus de monte sine manibus: qui factus est mons magnus, & implevit universam terram:* quibus Christi venturi mysterium subesse suo loco ostendemus. Mons ille est, de quo Zacharias ait: *Quis tu mons magne coram Zorobabel? quod ad Christum Ebraei referunt.* Pacem per ipsum orituram aliis verbis infra prædixit Isaïas: *Vocabitur nomen ejus, Princeps pacis: & alio loco: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit.* Idem jam ante in septuagesimo primo Psalmo de eo fuerat prænuntiatum: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis:* sic & de eo Michæas: *Et erit iste pax:* & Aggæus in prophetia de restitutione Templi per Christum: *Et in*

Isa. 51. 16.

Psal. 15. 8.

Psal. 44. 5, & seq.

Psal. 117. 22.

Matth. 21. 42.

Act. 4. 11.

1. Petr. 2. 4, 7.

Eph. 2. 19, & seq.

Isa. 28. 16.

Isa. 8. 14.

Dan. 2. 34, 35.

Psal. 117. 25.

Matth. 21. 9, & seq.

Prophecia

Isaïæ,

Hieron. Epist.

ad Paulin. c. 7.

& Praef. 117. in

Transl. Isa.

Isa. 2. 2, & seq.

Isa. 2. 17, &

seq.

Dan. 2. 34, &

seq.

Zach. 4. 7.

Isa. 9. 6.

Isa. 11. 6.

Psal. 71. 7.

Mich. 5. 5.

Agg. 2. 10.

loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum: & Zacharias de Christo venturo vaticinans: In die illa, dicit Dominus exercituum, Vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum. Unde & Christus Jesus de se ipso apud Johannem: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Futurum ait Isaias secundo capite: Judicabit gentes, & arguet populos multos: & deinde: Introibunt in speluncas petrarum, & in voragine terra à facie formidinis Domini, & à gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. Idem de Christo prædixit alibi futurum ut terram percutiat, & ut impios, vano nempe idolorum cultui deditos homines interficiat: & ut stet in signum populorum, & ipsum gentes deprecetur, supremosque honores consequatur: quemadmodum hic futurum spondet, ut arguat populos multos, & coram eo incurvetur sublimitas hominum, & humilietur altitudo virorum. Atque hæc eventura ait Isaias, באחרית הימים, in novissimis diebus: quo loco tradit Kimchius, ubicunque legitur, באחרית הימים, Messia: tempora notari.

Agnoscent quoque Jonathan, & Midrasch Cantici Canticorum, Christi prædictionem his inesse, quæ extant quarto Isaiæ capite: In die illa erit germen Domini in magnificencia & gloria, & fructus terre sublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israël. Et erit, Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem: si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii & spiritu ardoris. At in Zohar referuntur ista ad regnum, quod cum justis post sex annorum millia Christum habiturum Chiliastra fingebant. Hæc deinde quæ subnexa sunt: Super omnem enim gloriam protectio, quæ ad Antichristum referebant Judæi nonnulli, plures ex illis ad liberationem à Babylonica captivitate, Messia tribuit R. Abhu in Midrasch Psalmodum. Porro quemadmodum hic Germen dicitur Christus, sic apud Jeremiam: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo germen justum: & alibi: In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitiae: & apud Ezechielem: Et suscitabo eis germen nominatum. Ergo Christi adventum his verbis apprecatur Isaias: Aperiatur terra, & germinet Salvatorem. Hinc Christus Jesus se Vitem veram, hinc ipsum Johannes Davidis radicem appellat. Christo gloriam eodem loco spondet Isaias: ita & David: Gloria & honore coronasti eum: & Daniel: Et dedit potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient: & Zacharias: Et ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo: & Isaias ipse alibi: Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde. His succinunt Apostoli & Evangelistæ, & Christi Jesu gloriam prædicant: sic Petrus in Actis: Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesum: sic in prima Epistola: Cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum. Dominum glorie Paulus appellat. Idem ad Philippenses: Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris: & ad Ebræos: Cum sit splendor gloria, & figura substantiæ ejus: deinde: Videmus Jesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum: & Johannes in Apocalypsi: Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum. Quod subnectit Isaias: Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii & spiritu ardoris: idem de eo vaticinatur alibi: Iste asperget gentes multas: ita & Jeremias ex persona Christi: Et emundabo illos ab omni iniquitate sua: & Ezechiel: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris: & Zacharias: In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in abluitionem peccatoris & menstruata. Ergo provinciam hanc administrare se declarat Christus Jesus: Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum: & Johannes: Sanguis Jesu Christi, filii ejus, emundat nos ab omni peccato: & in Apocalypsi: Lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.

Septimum, octavum, & nonum Isaiæ caput in eodem fere versantur argumento, & Judæos à Syria & Israël regibus oppressos, hoc quidem periculo exemptum iri prænuntiat, at longe gravius ab Assyriis & Ægyptiis impendere; vastatum iri ab iis Judæam, Syrosque ipsos, & Israëlitas Judæorum hostes maximis cladibus affectum in ab Assyriis, & pristinae demum tranquillitati Judæam iri restitutum: quorum omnium tempus definit intra eos annos, quibus Virgo filium gignet, in lucem edet, & citra rationis usum educabit. Verba autem in rem conferre jubetur Propheta; nam cum septimo capite Dei jussu denuntiaffet Achazo futurum ut ab Israël quidem & Syria regibus nihil ipsi eveniret incommodi, ab Ægyptiis vero & Assyriis oppugnatus in maximas incideret calamitates, antequam Virgo concipere, filium parere, & ad annos rationi proximis educere posset, sequenti capite hæc subjiciuntur: Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis, velociter spolia detrahe, cito prædare. Quæ quoniam ab omnibus interpretibus, quos quidem mihi vi-

dere contingit, in alienum sensum flecti solent, explicare operæpretium est. Deum non εὐδωρημονα, sed σεμνοσπεπίως & verecunde loquentem inducit Propheta, ἔτι ἢ κατεμφοδίων καλῶς ὀνόμασι γέγραφοι, & translatis verbis ac honestis negotium sibi dantem uti uxorem ducat, liberisque cum ea operam det. Maxima enim fuit Ebraicæ linguæ verecundia: adeo ut genitalium partium & rerum propria vocabula nulla habeat, quemadmodum à Maimonide observatum est. Uxorem itaque *Librum grandem* appellat: *Stilum hominis* nominat eam partem, quæ honeste nominari non potest: jubet in eo scribere *velociter spolia detrahe, cito pradare*, hoc est, filium cum ea gignere cui id nominis futurum erat. Paret itaque Isaias Dei mandato: *Adhibui mihi, inquit, testes fideles, Uriam Sacerdotem, & Zachariam filium Barachia, & accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina pradari: quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria coram rege Assyriorum.* Hæc superiora illustrant, & interpretationi nostræ fidem faciunt. Tectior quidem verbis sermo hic est, sed sententiâ plane germanus istis Osee: *Dixit Dominus ad osee, Vade, sume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra à Domino. Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim, & concepit, & peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum, Voca nomen ejus Jezabel, quoniam adhuc modicum, & visitabo sanguinem Jezabel super domum Jehu, & quiescere faciam regnum domus Israel.* Ubi loquitur Propheta, כָּלֶשֶׁת בְּנֵי אֲדָם, *juxta linguam hominum*, quod de Lege sæpe dictum reperias apud Maimoniden, & Aben Ezram. Simile quid & in tertio Osee capite reperias. Secus Isaias, qui rem obscenam honesta circuitione usus dissimulat. Hæc mihi longe probabilior videtur expositio, quam quæ affertur à Basilio. Is quæ de libro & scriptione dicuntur ab Isaiâ, interpretatur ad verbum, & jussum esse Prophetam censet in libro revera scribere: at allegorice sumenda docet, quæ de accessu illo ad Prophetissam narrantur; jussumque eum mente ad Mariam Virginem accedere, ejusque conceptum & partum animo contueri & in literas referre. Quod ergo jussus erat scribere, Christi ortum videlicet, id ut scriberet, animum ad Mariam Virginem, eandemque Prophetissam, & ad ejus conceptum ac partum appulit; isque animo prævisis ac præcognitis, in libro tandem descripsit. Ita, vel non multo certe aliter intellexisse videtur Cyrillus & Procopius, quanquam obscura est & intricata hujus oratio. Sed quorsum tandem illi testes, quos adhibere necesse non erat, si Prophetæ animo futura prospicientis speculatio mera fuerat narranda? contra vero, uxorem ducturus eos ut adhiberet, moris patrii ratio postulabat. Propius recedit à vero Epiphanius adversus Ebionitas disputans: nam *Librum grandem* exponit uterum sanctæ Virginis; & scriptionem quæ fit stilo hominis, alias quidem notare censet opus virile, verum hoc loco Prophetæ dictum non esse ait, Scribet in eo libro homo quispiam, sed *Scribe*, quo verbo jubetur scribere Propheta, non ipse quidem Propheta, sed Spiritus sanctus qui erat in Propheta, per quem concepit Jelum Maria Virgo; nam per Prophetam ipsum, qui tot annis Mariam præcessit, fieri id haudquaquam poterat. Vulgatas loci hujus interpretationes qui tuentur, quique librum, & stilum, & scriptionem intelligunt *οὐκ ἔστιν*, non vident id jussum esse Prophetam à Deo, juxta suam expositionem, quod non præstiterit, id præstitisse, quod non jussus sit. Nono demum capite pueri ortum, & Judæ liberationem narrat, & futuras Israël calamitates prædicit. Verumtamen etiam eam quam dixi significationem fronte præfert illa Isaiæ pericope, aliud tamen longe illustrius in recessu latet mysterium; eaque arte totum hoc vaticinium contextum est, ut & præsens spectet tempus, ac historicum sensum specie ostendet, & ad futurum nihilominus tempus pertineat, & mysticum sensum introsipienti promittat. Ambigua quippe verba ista sunt: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Proximus enim sensus hic est, Virgo in manum viri conveniet, ex eorumque conjugio nascetur filius; qui nomine suo Emmanuel, hoc est *Nobiscum Deus*, opem Dei Judæos prosequentem & præsentem ostendet: occultior vero ille est, Virgo Spiritus sancti virtute, sine viri confortio, filium pariet, qui cum in lucem prodierit, tum vere erit *Nobiscum Deus*, vereque de eo dicetur: *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Ista deinde octavi capitis: *Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis, Velociter spolia detrahe, cito pradare*, in duas partes trahi possunt, vel in eam quam mox dixi, ut jubeatur Propheta ducere virginem, ex eaque filium hujus nominis procreare; vel in alteram, qua Propheta jubetur in literas referre venturi Christi prædictionem, cujus id erit munus, ut peccato, Dæmone, ac mundo devictis, mortem quoque superet ipsam, ejusque spolia detracta prædetur. Paulopost de rege Assyriorum hæc scripta sunt: *Et erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terra tuæ, ô Emmanuel: quorum ambiguus quoque sensus est, nam & Judæam filii sui*

Maim. in More
Neu. Part. 3.
cap. 8.

Isa. 8. 2. & seq.

Ose. 1. 2. & seq.

Basil. in Isa. 8.

Cyrius & Pro-
copius in Isa. 8.

Epiph. Hæz.
Ebion.

Joh. 1. 14.

terram esse ait Propheta, quod ipsius patria sit; & Christi quoque terra futura erat, quam jure regio erat possessurus. Terra itaque filii Isaïæ dicitur, ut indigena; Christi, ut regis. Geminus etiam sensus illorum est: *Dominum exercituum ipsum sanctificate*, Isa. 8. 13, & seq. *ipse pavor vester, & ipse terror vester: & erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israël, in laqueum & ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur: quorum alter obvius sensus est, alter pertinet ad Christum, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, ut alio loco Isaïæ dicitur; lapidem reprobatum ab edificantibus, & factum in caput anguli, uti centesimo decimo septimo Psalmo appellatum cum supra notavimus; in quem qui ceciderit, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum, inquit ipse Jesus apud Matthæum: quod repetunt Matth. 21. 44. subinde Petrus & Paulus in Epistolis. Anceps & istud est noni capitis: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephtali, & novissimo aggravata est via maris erans gordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbre mortis, lux orta est eis: nam & exitum ista habuere per Teglah-Phalafarem primum, deinde per Salmanasarem, qui Israëlitas gravissimis exiliis & deportationibus multarunt; & Ezechia demum temporibus, cum ab Angelo caesus est Sennacheribi exercitus. Sed plenius tamen & perfectius completa hæc esse per Christum Matthæus quarto capite ostendit. Anceps denique illud capitis ejusdem: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis; Isaïæ nempe filius, Dei jussu procreatus, Achazo supra prædictus, tanquam futurorum signum; minime vero Ezechias, quem hic prædictum Judæi opinantur, ut pote quem annos novem natum fuisse constat, cum regnum inuit pater ipsius Achazus, ut demonstrat Hieronymus, annos vero unum & triginta, cum ab Assyriis capta Samaria est, juxta hoc vaticinium: at insuper iisdem Isaïæ verbis prædicatur Christus, orbi terrarum universo, sed Judæis primum datus. Enimvero cum hæc ipsum spectent propius, addi aliquid debuit, quæ uni illi congruerent, nec alio præterea torqueri possent. Ista sunt nimirum: *Et factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia, à modo & usque in sempiternum: Zelus Domini exercituum faciet hoc. Verbum misit Dominus in Jacob, & cecidit in Israël. Quæ sunt hujusmodi, ut partim filio Isaïæ convenire non possint, partim Ezechia, quem hic notatum Judæi putant, partim neutri, omnia vero Christo mirifice congruant. Neuter certe admirabilis, quod Dei proprium esse nomen intelligitur ex decimo tertio capite Judicum; neuter Deus; neuter proprie fortis, quod de se Deus sæpe prædicat: *Ego sum*, inquit, Gen. 46. 3. *fortissimus Deus*: & alibi: *Ego sum Dominus Deus tuus fortis*; sic quoque Isaïas de Christo: *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus consilii & fortitudinis: cui spiritus consilii & fortitudinis inesse dicitur, hic Consiliarius & Fortis appellatur, neutrius æterna pax, neutrius regnum sempiternum: quæ Christi propria esse ostendimus supra ex his Psalmi octogesimali octavi: *Ponam in saculum sæculi semen ejus, & thronum eius sicut dies caeli. Idem ista demonstrant ipsius Isaïæ, quæ supra ad Christi regnum spectare dicebamus: *Et constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium: & hæc quoque: *Egredietur virga de radice Jesse Et erit justitia cingulum lumborum ejus Habitabit lupus cum agno: quæ regni ipsius æternam tranquillitatem portendunt: necnon & ista Christi Jesu ad Apostolos: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Futurum vero spondet principatum super humerum ejus, quippe datam sibi omnem potestatem in caelo, & in terra Jesus Christus prædicavit. Pluribus vaticiniis hujus convenientiam cum Christo Jesu demonstrarunt alii, ac imprimis Procopius, ad quem brevitati consulentes Lectorem amandamus. Jam si Judæorum perrogamus sententias, si non omnium, at certe aliquorum favorem experiemur: nam in Expositione magna Numerorum verba ista septimi capitis: *Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum, ad Messiam & ad Ezechiam referuntur. Unum quidem Ezechiam, vel unum Isaïæ filium hic intelligendum esse autamant R. David Kimchi, & Aben Ezra, & R. Lipman in Nitzachon; eumque more reliquorum animalium genitum, sed prodigialiter tamen natum fatentur idem Kimchi, & R. Selomoh Jarchi, quod ex puella viro nondum matura, Deo sic volente, procreatus sit. Ad Ezechiam quod attinet, jam natum fuisse cum hæc agerentur fatetur R. Selomoh, & ratio ipsa probat: unde res ad Isaïæ filium redit, quem & nos hic quoque, sed & Christum præterea, cum Bemidbar Rabba agnoscimus. Agnoscunt Christum & Thalmudistæ in istis octavi capitis: *Et expectabo Dominum qui abscondit faciem suam à domo Jacob, & prestolabor eum.***********

Isa. 9. 6.

Tralaticia autem inter illos opinio est, designari Christum hac noni capitis pericope, cujus initium illud est: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis*. Disertis id apud Debarim Rabba, & in Echa Rabbathi, five Expositione magna Threnorum. Memorabile & illud est, quod adnotarunt Thalmudistæ in libro Sanhedrin, & R. Selomoh Jarchi ad has voces septimi versus ejusdem capitis: *לסוכה המשיח*, ad multiplacandum imperium, cum quærent quare in medio dictionis hujus *לסוכה* contra

Hier. & Cyrill. in Isa. 7. 14.

Ebraicæ Scripturæ leges reperiat *מס סוכה*, Mem clausum; nempe latere illic occultum quippiam, cui venturi Messie prædictionem inesse Magistri asseverant. Et tamen in eodem libro Sanhedrin Ezechia tribuitur tota hæc pericope, quod & ab Ebraeis vulgo creditur queruntur Hieronymus & Cyrillus; nec ulla in Doctõribus istis inaccessit religio, ipsi hæc accommodandi: *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater, sempiternus, princeps pacis*. Hos refellit Hieronymus, ac de parvulo infante recens nato agi vult, cum novem aut decem annos natus esset Ezechias, tum cum regnum capessivit Achazus pater, qui sexdecim regnavit annos, annis vero viginti quinque majorem Ezechiam reliquit heredem. Nos rationem non probamus Hieronymi, ad infantem hæc referentis, quæ ad unum Christum spectare credimus. Factum tamen optime est, quod octo hæc nomina ad unam eandemque personam referenda esse docent, ut inde retundi possit R. Salomonis Jarchi recordia, qui quantum Christiana fides hoc testimonio nitatur recte intelligens, commentitia illud interpretatione corrumpere tentavit; ac si priora sex nomina Dei essent, posteriora duo Ezechia, totumque *פרו* sic esset sumendum; *Et Deus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater, æternus vocavit nomen Ezechia, Principem pacis*. Qua explicatione diversos casus nominibus assignat ad libitum, alios nominandi, alios accusandi, quorum tamen in Ebraico exemplari nulla apparet distinctio. Verum aliter fenserunt Chaldaeus Paraphrastes, & Maimonides, qui uni Messie nomina hæc omnia aptarunt aliter & Rabba bar Nachmoni, qui Messiam his signari docuit in Jeremianarum Lamentationum Expositione. In eo denique quod proposuimus, unum eundemque puerum toto hoc trium capitum vaticinio denotari, ad stipulatorem habemus R. Davidem Kimchi; quamquam in eo dissentit à nobis quod Ezechiam illic exprimi docet, nos filium Isaia typum Christi gerere censemus, & assentientes habemus Eusebium, Basilium, Hieronymum, Cyrillum, Theodoretum & Procopium.

Maimon, in Epist. ad Afric.

Euf. Dem. l. 7. Bas. Hier. Cyr. Theod. Proc. in Isa. 7. 8. & 9. 10. 11. & 12. Isa. 11. 1. & seq.

Inter Veteris Testamenti vaticinationes, quæ Messie adventum portendunt, celebratissima ea est, quæ undecimo & duodecimo Isaia extat capitibus, magnoque consensu à Christianis & Judæis Christo accommodatur: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet*: hæc humanam ejus naturam declarant. *Et requiescet super eum spiritus Domini*: hæc ipsius divinitatem significant. *Judicabit in justitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra, & percussit terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium*: his impositum Christo munus explicatur. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit, & reliqua futura per orbem pacis prænuntia, administrationis Christi effectiõnem demonstrant. In die illa radix Jesse, qui sit in signum populorum, ipsam gentes deprecabuntur*: hæc ejus auctoritatem & potestatem notant: ista vero honores illi post mortem exhibitos: *Et erit sepulcrum ejus gloriosum*.

Isa. 11. 1, 3.

Math. 7. 37.

Joh. 4. 13.

Quas ob res sequenti capite gratias Deo agit Propheta: *Ece, inquit, Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem: haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. Quæ in se eventum habuisse Christus ostendebat, cum clamaret: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat: qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aqua viva. Rursum: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Cum Christianis itaque fatentur Judæi, floridum illum stolonem, de radice Jesse proditurum, eum esse Christum. Id asseverat Jonathan, asseverant & passim Thalmudistæ. Idem traditur & in Midrasch Thehillim, & in Beresith Ketanna, & apud R. Salomonem Jarchi, & R. Maimoniden. Proprium quoque id esse Messie, ut super eum requiescat Spiritus Domini, docetur in ultimo capite Thalmudici libri Sanhedrin, & in Beresith utraque, Rabba & Ketanna; idque auctore Isaia, non hoc solum quem tractamus loco, sed & quadragesimo secundo capite: *Dedi spiritum meum super eum; & sexagesimo primo, Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me. De Christo etiam dictum esse affirmat Beresith Rabba, Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum arguet. Sequens comma Christo addicitur apud Paulum in altera ad Theffalonicenses: Tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui. Iniquus ille, Antichristus est, qua in opinione Judæorum Magistrorum plerique fuerunt: alii Gog & Magog hic notari**

Isa. 42. 1.

Isa. 61. 1.

Isa. 11. 3.

2. Theff. 2. 8.

volunt. Sed parvi id refert, constet modo, quod verum est, Judæos itidem ut Christianos Messie colon hoc tribuere. Sic Beresith utraque, Major & Minor, sic Midrasch Thehillim, & Midrasch Ruth. Subnexa aureæ velut ætatis, & animalium omnium concordie descriptione Christi regnum adumbratur, quod & supra prædicat Isaias: *Et constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens* Isa. 2. 4. *contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Aliquorum autem Judaicæ *Çûmæ*, & nonnullorum quoque Christianorum, qui Hieronymi ævo Judaicis deliriis laborabant, tantus fuit stupor, ut hæc nude sumenda putarent; quorum vanitatem Hieronymus, & deinde doctissimus Maimonides exagitarunt. Allegorice quoque eadem interpretatus est R. David Kimchi. Christo etiam ista adjudicantur in Epistola ad Romanos: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Sic etiam in Beresith Rabba, & in Midrasch Thehillim. Quorum omnium similia videre licet secundo Isaiæ capite, quo Christum prædici supra ostendimus. Duodecimum vero caput Christo adscribendum esse ex Chaldaica hujus & superioris capitis interpretatione colligitur. Atque utinam Hugo Grotius, vir nobilissimi ingenii, & excellentis doctrinæ, & ob locatam egregie in Librorum sacrorum interpretatione operam sæpe à nobis laudatus, hic quoque veniret laudandus, vel nostras saltem animadversiones effugere posset; libenter profecto, pro nostro adversus tantum virum studio, ab omni ejus suggillatione temperaremus. Sed quando potius esse debet veritatis studium, in eo præsertim opere, quod circa primæ veritatis indagacionem versatur, atque ita postulat candor noster, dicam libere, quod & jam supra dixi, valde mihi hanc ejus improbari rationem, qua Veteris Testamenti Prophetias ac typos, ad futuram Christi dispensacionem manifesto, & summo Interpretum omnium, qua Ebræorum, qua Christianorum consensu pertinentes, alio solet avertere, & ad temporum illorum historiam accommodare: latentia vero illic Christi mysteria, vel prætermittere omnino, vel perfunctorie delibare, & levi brachio perstringere. Quod passim quidem factum ab eo est, maxime vero his capitibus, quæ cum apertam & agnoscendam vel invitis Christi significacionem præ se ferant, universa tamen detorquet ad Ezechiam, & singulas prædictionis partes ipsi aptare fatagit. Christum vero illic sensu sublimiore laudari, obiter tantum & strictim fatetur; quatenus autem vaticinii membra particulatim ipsi congruant, ostendere negligit. In quo geminus est ipsius error, & quod in Ezechiam deflexit, quæ cadere in eum non poterant, & quod Christo invidisse visus est, quæ ipsi apertissime conveniebant. Nam ad id primum: *Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritum Domini Ezechie perpetuo affuisse ait: tumne etiam, cum Merodach-Baladani legatis pretiosam suam omnem suppellectilem & cimelia magnifice ostentavit? Non juxta beneficia, quæ accepit, retribuit, inquit Auctor Paralipomenon, quia elevatum est cor ejus, & facta est contra eum ira, & contra Judam & Jerusalem.* Quamobrem Dei ipse quidem minas; pœnas vero etiam progenies ipsius experta est. Ad id quod subnectit Propheta, futurum ut super florem de radice Jesse ortum requiescat Spiritus fortitudinis, Ezechie constantiam in adversis notari opinatur Grotius, quam tempore Sennacheribi egregie testatus sit: tumne, cum audita Sennacheribi adversum se suscepta expeditione, ad eum misit nuntios in Lachis, dicens: *Peccavi, recede à me, & omne quod imposueris mihi feram, quod & re præstitit, missa ad eum magna auri & argenti vi, spoliato etiam ad id ipso Dei Templo, & refixis laminis aureis, quas ad valvas affixerat? tumne, cum ex morbo decumbens, & morti proximus, terrore mortis perculsus stetit stetu magno? Quamquam ejus fortitudinem alias in sacris Literis prædicari non infitior. Ecquando vero percussit terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interfecit impium? Præces ipsius ad Deum interpretatur Grotius, per quas Assyrium confecit, quod quam violentè detortum sit, Lector existimet: hic enim, ut alias sæpe, *Virga regiam potestatem denotat; ut Psalmo secundo: Reges eos in virga ferrea; & quadragesimo quarto: Virga directionis, virga regni tui; & centesimo nono: Virgam virtutis tua emitet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum.* Quibus sententiis regia Christi præsignificatur potestas, humilium vero Ezechie præcationum ad Deum effectus minime exprimitur. Quid eximium vero præ cæteris habuit pax illa, quæ post profligatum Sennacheribum in Judæa floruit, ut tanta verborum & sententiarum amplificatione celebraretur, & ad miraculum usque extolleretur? Addit Prophetia: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur: Ad Ezechiam, inquit Grotius, concurrent multi ex gentibus ad verum Deum conversi; quod nullo Scripturæ sacre testimonio nititur: sed & quædam repugnant. Nam cum scripserit Isaias: Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, liquet nondum egressam esse virgam hanc, nec florem illum ascendisse, cum vaticinia hæc**

Hier. in Isa. 11.
6.
Maim. in Jad.
Chazac. Patr.
4. libr. De Reg.
cap. 12.
Rom. 15. 15.

2. Par. 32. 35.

Psal. 2. 9.

Psal. 44. 7.

Psal. 109. 4.

Isa. 11. 10.

ederentur. At jam natus erat Ezechias: quippe hæc Achazo regnante scripta esse septimum caput ostendit. Regnavit autem Achazus annos sexdecim: cui cum successit Ezechias, annum agebat quintum & vicesimum. Ergo jam in vivis erat Ezechias. Unde efficitur nulla ratione hoc Isaiæ dictum ad eum accommodari. Eadem certe de Messia, vel Judæis ipsis testibus, iterata extant Isaiæ quadragesimo secundo capite, quæ undecimo: *Eccè servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, & limum fumigans non extinguet, veritate educet iudicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem ejus insule expectabunt.* Et paulo post: *Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.* Si quis duo hæc invicem contendat testimonia, eodem pertinere comperiet, & sibi lucem ac robur conciliare. Et tamen Grotius priore ad Ezechiam deflexo, posterius ad Isaiam torquet: multiplex quippe est erroris trames, unicus veritatis. Multo etiam minus in Josiam cadere ista possunt, quem hic notatum esse opinati sunt quidam, cum nec Ezechie splendorem ac divitias æquaverit, & Pharaonem Nechao Ægypti regem temere ac præter voluntatem Dei aggressus, miserabiliter confossus perierit; nedum mors ejus fuerit gloriosa, quam ut pote infelicem & acerbam tandiu lamentis popularibus ejus sunt profecuti. Vanum autem est & nulla legitima auctoritate firmatum, quod commentus est R. Isaac Abrabaniel, Josiam propter gentis suæ nequitiam interisse. Judæis vero ab Hieronymo memoratis, qui vaticinationes istas nondum exitum habuisse, sed in fine rerum habituras esse, tuncque exoriturum esse Christum rentur, litem hic non moveo, cum Christum hic prædici fateantur, quod unum obtinere Propositione hac constitui.

Isa. 28. Diximus superius lapidis symbolo Christum sic adumbrari in Psalmo centesimo decimo septimo: *Lapidem quem reprobarerunt edificantes, hic factus est in caput anguli.* Eodem symbolo usum quoque diximus Isaiam alio loco, cum Christum futurum dixit lapidem offensionis & petram scandali, ex cujus offensione plurimos contritum iri. In didem quoque expressum esse notavimus istud Isaiæ: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mitam in fundamentum Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, qui crediderit non festinet;* vel juxta aliam lectionem, quam secuti sunt Petrus & Paulus, *non confundetur.* Hoc ergo præter, quod Jesu addixerunt Petrus & Paulus, Messia quoque R. Selomoh addixit.

Splendidis vero indicis præmonstratur Christus toto tricesimo quinto capite Isaiæ, potissimum vero hac clausula: *Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Et mox: *Erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam:* Deinde: *Et redemti à Domino convertentur, & venient cum laude, & lætitia sempiterna super caput eorum.* In iis Christo adscribendis cum Christianis conspirant Judæi, qui ex hoc capite miracula quædam commenti sunt, in suam gratiam olim à Christo edenda, cum reditum ipsis in Judæam parabit. Quin & ex postremo hoc quod attuli commate probat R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba, pœnis Gehennæ damnatos per Messiam liberatum iri, & Paradisum ipsis fore referendum. Sed missis horum suffragiis, liquet profecto nulli, vel Regi Judæorum, vel Prophetæ, imo nec mortali homini congruere posse ea miracula, quæ hic patrandæ promittuntur: at Christo congruere demonstrat Isaias cum ait: *Ego Dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum:* & alibi: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* Idem demonstrant & hæc Ezechielis ex persona Christi: *Quod confractum fuerat, alligabo: & quod infirmum fuerat, consolidabo.* Quæ in Christo Jesu completa esse una est vox Scriptorum omnium Novi Testamenti.

Manifestas etiam venturi Christi testificationes, fatentibus Judæis, præfert Isaiæ quadragesimum caput: *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur; & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt præva in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbitis omnis caro quod os Domini locutum est.* Similia de Christo prædicuntur quadragesimo secundo capite. Pergit deinde: *Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem: exalta, noli timere: dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet; & brachium eius dominabitur; ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, factas ipse portabit.* Hæc in Messiam convenire tradunt R. Aben Ezra, & David Kimchi, & merito id quidem

id quidem; nam insolitum Dei adventum, & inusitatum humanarum rerum administrationem hic prædicari manifestum est: at solennia ineptiunt, cum solitudinis muniendas vias, & scabritiem ac asperitates complanandas ex hoc Isaïæ prædicto colligunt, ut inoffenso pede avitam terram repetant. Nec ab Isaïa modo typo pastoris exprimitur Christus, sed & à Jeremia: *Qui dispersit Israël, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum:* & ab Ezechiele: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ovium suarum dispersarum, sic visitabo oves meas:* tum alio loco: *Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum:* à Michæa etiam: *In unum conducam reliquias Israël; pariter ponam illum quasi gregem in ovili:* & à Zacharia: *Percute pastorem, & dispergentur oves.* Eodem symbolo Christum Jesum exhibent Apostoli. *Pastorem magnum ovium,* dicit Paulus; *Petrus Pastorem & Episcopum animarum nostrarum,* & *Principem pastorum.*

Jerem. 31. 10.

Ezech. 34. 11

12. & 37. 24.

Mich. 2. 12.

Zach. 13. 7.

Ebr. 13. 20.

1. Petr. 2. 25.

& 5. 4.

Isa. 42.

Ex quadragesimo secundo capite Isaïæ multa in Novum Testamentum traducta, & Christo Jesu aptata licet animadvertere: unde proclivis existimatio est creditum vulgo fuisse Christi Jesu temporibus, Messie adventum capite hoc prædici. Sic enim arbitror, ut jam supra dixi, quæ Veteris Testamenti prædictiones Jesu accommodatae in Novo reperuntur, eas tanquam Christi certo prænuntias hac tempestate vulgo fuisse habitas, proindeque utilissimum id esse visum Novi Testamenti Scriptoribus argumentum ad comprobendam Christianam fidem. *Ecce servus meus,* inquit Isaïas, *suscipiam eum, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet.* Totum hoc comma cum sequentibus Christo Jesu addicit Mattheus. Nempe hic ipse notatur, de quo alio loco ait Isaïas: *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum:* & rursus: *Justificabit ipse justus servus meus multos:* & Jesum Dominum formam servi accepisse scribit Paulus; *in eoque sibi complacuisse* clara voce de cælo edita Deus non semel testatus est, & primum quidem cum Dei Spiritus columbæ specie super eum lapsus esset: quæ de Christo ab Isaïa jam supra vidimus prædicta his verbis: *Et requiescet super eum spiritus Domini.* Ad dicit Isaïas: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insule expectabunt:* & jam ante vaticinatus fuerat Jacobus futurum Christum expectationem gentium. Idem infra de Christo verba facturus: *Audite insule, & attendite populi de longe:* & rursus: *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt.* Psalmi vero septuagesimi primi, quem Christo prænuntiando dicatum esse supra ostendimus, initium hoc est: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio Regis.* Et in Evangelio Johannis sic Jesus ipse de se: *Neque enim Pater judicavit quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* Pergit deinde Isaïas: *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium: ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vincitum, de domo carceris sedentes in tenebris.* Et jam ante præmonuerat Isaïas nono capite, quo Christum prædictum esse ostendimus, futurum ut *Populus, qui ambulabat in tenebris, visurus esset lucem magnam.* Idem de Christo apertius alio loco: *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & faces Israël convertendas.* *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra.* Deinde: *Servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceret his qui vinciti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.* Et hoc ipso loco tricesimi quinti capitis, cui vaticinationem de Christo venturo inesse docui: *Deus ipse veniet, & salvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt.* Adde istud meridiana luce clarius: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiaandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem:* quæ in se evenisse Jesus Dominus Nazarethi inter populares suos publice prædicavit. Subjicit Isaïas: *Desertos faciam montes & colles, & omne gramen eorum exsiccabo, & ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam: ducam cæcos in viam quam nesciunt, & in semitis quas ignoraverunt ambulare eos faciam, ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta.* Quorum consimilia ista sunt, quæ supra de Christo nuntiata fuisse probavimus: *Et erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur, non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directæ via, ita ut stulti non errent per eam.* Rursus: *Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri.* Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directæ, & aspera in vias planas. Opponi potest Septuaginta Interpretum auctoritas, qui ad Judaicam gentem hæc videntur deflexisse: sic enim primum capitis comma reddiderunt: *ιακώβ ο παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτόν: ἰσραὴλ ο ἐκλεκτός μου, ἐσθραδέσας αὐτὸν ἢ ἰσραὴλ μου. Jacob servus meus, suscipiam eum: Israël electus meus, suscepit eum anima mea.* Hanc scripturam repræsentavit Justinus disputans ad

- versus Tryphonem, quæ nec reliquis Interpretibus, præter eos qui Septuaginta Senes secuti sunt, neque Ebraico ipsi exemplari consentit, nec à Matthæo agnoscitur, ut ab Eusebio & Hieronymo observatum est. Sed verum tamen sensum retinuit Justinus, & Jacobi ac Israël nominibus Christum hic signari docuit, quod & ipsos Senes Septuaginta verisimillimum mihi sit intellexisse; vel *συνδολογίας*, usurpato Israël nomine, pro eo qui Israël prognatus & Israëlita gentis pars erat; quemadmodum Jacobi, & Israël, & seminis Abrahami nominibus affici Christum tradit Theodoretus; quemadmodum & David alibi Christus appellatur; & quemadmodum Albanos Romani dicuntur devicisse, quamvis unius Horatii virute parta ipsis victoria sit: vel potius typo pro re signata usurpato, quod haudquaquam novum & insolens est; Christi autem typus fuit Israël, qui ut adversus Angelum Dei tota nocte luctatus, neque tamen victus est, sic Christus Dei patris iræ se opposuit, eaque placata quasi victor iræ illius extitit. Ergo & Christum Israël nomine infra Isaïas sic compellat: *Servus meus es tu, Israël, quia in te glorior.* Alioqui nonnulla extant hoc capite quæ de Israëlita populo dicta esse nemo sibi persuadere queat, quod recte Eusebius animadvertit; velut illud: *Legem ejus insule expectabunt.* Ecquando vero Israëlitis paruerunt sitæ ad occasum gentes, quæ insularum vocabulo notantur? Quid hoc vero est: *Dedi te in fœdus populi?* quod perinde esset ut si dixisset, *Dedi populum in fœdus populi.* Subest deinde: *Quis cæcus nisi servus meus, & surdus nisi ad quem nuntios misi?* & quæ his subnexa sunt, quibus Israëlitarum impietatem à Deo argui autumant optimi Interpretes, & in his Hieronymus, Cyrillus, & Procopius. Quis credat autem Judaico populo cæcitate exprobrasse Deum, de quo sic proxime disseruerat: *Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet.* Deinde: *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.* Contraria hæc sunt & simul pugnant, quæ non aliter componi possunt, quam si hic Christum, illic Israëlita gentem intelligas. Multo etiam minus convenire ista possunt Isaïæ, quem hic à Deo compelliari Grotius opinatur. Quamvis autem superiori capite & sequenti Judaica gens Israël & Jacobi vocabulis notetur, non idcirco concedimus eandem quoque hic notatam Septuaginta Senes existimasse. Sciebant illi quippe vocabula eadem alias aliasque subire significationes, & eodem sæpe capite sensum mutare. Ut ut est, in sola certe Septuaginta Magistrorum interpretatione vitiositas hæc reperitur. Vitiositatem dico, quæ primigenium exemplar adulteravit, & suppositas intrusit voces, quæ ex Ebraicis fontibus non manarunt, nec in Aquila comparent, aut Theodotione, aut Symmacho, & jam ante Eusebium obelo fuerant inducæ, uti ipse testificatur, & quas in Evangelium non admiserat Matthæus, qui totum comma transtulit. Venturi porro Christi mysterium capite hoc explicari palam prædicat Jonathas ben Uziel. Adem & in Midrasch Thehillim reperies, & apud R. Davidem Kimchi, & Maimoniden.
- Præcinitur quoque Messias in quadragesimo nono capite Isaïæ: *Audite insula, & attendite populi de longe: Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Et posuit os meum quasi gladium acutum: in umbra manus suæ protexit me, & posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me: & dixit mihi, Servus meus es tu, Israël, quia in te glorior.* Hæc paria sunt istorum Isaïæ, quæ infra pertinere ostendam ad Christum: *Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cælos, & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.* Paria sunt & istorum ejusdem, quæ Christo congruere supra docui: *Percutiet terram virga iræ suæ, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Ergo cum se Johanni spectandum daret Christus in Apocalypsi, *De ore ejus gladius utraque parte acutus exibat:* Apostolis vero suis aiebat: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Unde Paulus in Epistola ad Ebræos: *Vivus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* Phocylides scriptor *ϋουδαιων*, vir Christianus, vel Christianorum certe doctrinis imbutus:

ὄντων τοῦ λόγου ἀντὶ τῆς ἀκρότης τοῦ ὄντος.
Telum est homini sermo, ferro acutius.

- Acute quoque sagittæ Christo, sic tanquam viro bellatori tribuuntur in quadragesimo quarto Psalmo, quod constat vaticiniis de Christo. Servum denique Dei Christum jam supra ab Isaïa dictum proxime notavimus. Pergit Isaïas: *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini, Deus meus factus est fortitudo mea: & dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandum tribus Jacob, & facies Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra: quæ Messiam, &*

Messiae officium perspicue exponunt. At illustriora etiam quae sequuntur: *Hac dicit Dominus redemptor Israël, sanctus ejus, ad contemibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum; Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est; & sanctum Israël, qui elegit te.* Idem de Christo praedictum jam supraprehendimus in his Psalmi septuagesimi primi: *Reges Tharsis & insula munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent. & adorabunt eum omnes reges terra, omnes gentes servient ei.* Rursus Isaias: *Hac dicit Dominus, In tempore platio exaudiri te, & in die sabbathi auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas; ut diceret his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini. Super vias pascentur, & in omnibus planis pascula eorum: non esurient, neque sitient, & non percutiet eos aestus & Sol; quia misericors eorum reges eos, & ad fontes aquarum potabit eos: & ponam omnes montes meos in viam, & semina mea exaltabuntur.* His similia, ac propemodum eadem, quadragesimo secundo capite de Christo Jesu, quem Simeon vir pius *Lumen ad revelationem gentium* appellaverat, ad se quoque pertinere arbitrati Jesu Christi ministri Paulus & Barnabas, sic apud Antiochenos Pisidas disserabant: *Sic enim praecepit nobis Dominus: Post te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terra.* Sic quoque Jesus ipse Paulum alloquebatur: *Ad hoc apparui tibi, ut constituam te ministrum, & testem eorum quae vidisti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populo & gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem, & de potestate Sathanae ad Deum.* Quippe hoc ipse jam ante fuerat effatus: *Qui credit in me, opera quae ego facio & ipse faciet: & postea: Verba quae dedisti mihi, dedi eis.* Tempus illud placitum, & diem salutis, hoc tempus esse vult Paulus, quo per Christi Jesu mortem parva hominibus gratia est: sic enim scribit ad Corinthios: *Adjuvantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam Christi recipiatis: aut enim: Tempore accepto exaudiri te, & in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Eos qui Agni Christi videlicet Jesu sanguine fuerint abluti, non famis, aut sitis, vel aestus incommoda fore sensuros ex his Isaiæ praedictis probat Johannes in Apocalypsi. Quos hic ad fontes aquarum poturum Christum praedicit Isaias, eosdem hausturos aquas in gaudio de fontibus Salvatoris praedixerat capite duodecimo, quo praenuntiarum Christum docuimus. Totum hoc de se ipsum praedicasse Isaiam contendebant olim nonnulli, ut testatur Procopius. Contendunt hoc ipsum Ebraeorum Magistri, etsi non omnes, nam hic agnoscitur Christus in Midrasch Thehillim. Verum quis haec in Isaiam eventum habuisse putet? *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra:* Isai. 49. 6. & illa quoque: *Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est; & sanctum Israël, quia elegit te: & ista praecipue: Dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceret his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.* Qui depromptorum haecenus ex Isaiam testimoniorum meminert, minime is profecto dubitabit, quin Christi quoque *ὀμνῶντα* sint ista à quinquagesimo primo ejusdem capite: *Attendite ad me, popule meus, & tribus mea, me audite, quia Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requiescet. Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos iudicabunt: me insula expectabunt, & brachium meum susstinebunt.* His enim verbis Christum ab Isaiam promissum jam supra vidimus: *De Sion exiit lex, & verbum Domini de Jerusalem, & iudicabit gentes, & arguet populos multos: & deinde: Domus Jacob, venite, & ambulemus in nomine Domini.* Vidimus & saepe Christum lucem gentium dictum. Vidimus id quoque Christi proprium, ac illorum pene germanum: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem ejus insula expectabunt.* Sic alibi quoque Isaias ex Christi persona: *Me enim insula expectant, & naves maris.* Alio vero loco Christum apertissime nuntiaturus, hoc utitur exordio: *Brachium Domini cui revelatum est? Denotatur etiam Christus hoc commate quinquagesimi primi capitis: Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meae protexi te, ut plantes calos & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.* Simile hoc quoque est, quod de Christo ab Isaiam dictum proxime vidimus: *Posuit os meum quasi gladium acutum, in umbra manus meae protexit me, & dixit, Servus meus es tu Israël.* Scio existimasse Cyrillum dicta illa à Deo hominibus piis & fidelibus, sed istam tamen Dei manum Christum esse vult, & proxime deprompta à nobis capitis hujus verba ad Christum spectare. Infra quoque Isaias caeli novi & terrae novae creationem in Christo non semel pollicetur. Nec hic indictam praeterire possum Grotii interpretationem, parum sane veritati ac pietati consentaneam, qua *Cyrum Justum & Salvatoris* vocabulis hic notatum esse contendit, insularum vero nomine Perlas signi-

ficari; gentem tam insularem, quam Germaniam. Profecto si nulla certior est Auctoris exponendi ratio, quam per ejusdem verba, sensum loci hujus excipiemus ex aliis locis, in quibus dictum non semel ab Isaiâ notavimus, Christum ab insulis expectari. Qua voce cum Gentes omnes, tum ea designantur potissimum ab Ebraeis Scriptoris, quæ spectant ad occasum; quippe quæ mari tantum ab iis adiri possint. Apud eas autem præcipue florere videmus Jesu Christi cultum, juxta Isaiæ prædictiones. Dicat deinde Grotius, utrumne Perlas intellexerit Isaias, cum dixit ex persona Christi: *Me insula expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe.* Haudquaquam vero prædictum hoc adscripsisset Cyro, si partium ejus ἀνατολῶν observasset. *Lex*, inquit Isaias, à me exiit, & *judicium meum in lucem populorum requiescet*: legem populo suo spondet Deus: tum per quem ferenda sit lex ista statim subjicit: *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt.* Ergo Ebraeorum legislator Cyrus fuit, quod non puto Grotium facile concessurum. Videat, utrumne in Cyrum, an in Christum cadant testimonia Isaiæ consimilia, quæ à nobis adducta sunt, & quibus mysteria Christi manifesto subesse demonstravimus. Videat postremo, utri aptius convenient *Justi & Salvatoris* cognomina, Christo, an Cyro.

Venimus tandem ad celeberrimum Isaiæ & clarissimum de Christo testimonium, quod in quinquagesimo secundi capitis septimo versu exorsum, ad usque sequentis capitis finem pertingit. Parum caute sane factum est, quod hæc apta sponte sua & connexa, in duas partes dissociata sunt, neglecta argumenti serie & coherencia, ac auctoritate Veterum, Justin, Origenis, & Augustini, qui hæc conjunxerunt simul, & uno tenore repræsentarunt; ut unam Prophetiam, tricesimam nempe Isaiæ, apud Ebraeos ista constituunt. Pericopes autem hujus initium à decimo tertio commate repetunt, Justinus à decimo, nos Procopium secuti à septimo. Magnum profecto aliquid & inexpectatum portendit hoc exordium: *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus.* Quibus Evangelii nuntiationem significari non semel docet Paulus, regni nempe Messiae: quod pleno ore Prophetas omnes promittere, partim jam probatum est, partim uberius probabitur infra. Addit Isaias futurum ut Prophetæ prospectam mentis oculis Sionis emendationem palam prædicent. Tum ad lætitiâ adhortatur Hierosolymitas, propter parata illis à Deo solatia, futuramque eorum redemptionem, & salutem iis eximio Dei beneficio comparandam: cuius ut mereantur fieri compotes, jubet illos mundari, eluendo nempe labes animi salubri poenitentia. Subnectit deinde ex Dei persona: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.* Messiam Deus servum suum sæpe appellat, ut supra à nobis observatum est. Humilitatem præterea ejus & obscuritatem prædicat, quam summa deinde gloria consequatur. Quo respexisse videtur Paulus, cum ad Philippenses de Christo hæc scriberet: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque mortem, mortem autem crucis. Propter quod Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Deinde futurum prænuntiat Isaias, ut gentes plurimas aspergat, nempe *parva quæ dicitur*, vel ut alii interpretantur, *dispergat*, aut juxta alios, *doceat*: hæc quippe omnia ad officium Messiae pertinent, adeo ut reges stupore defixi ne hiscant quidem, cum cultum ejus per orbem increbrescere, eique gentes barbaras se dedere videbunt. Quæ itidem de Christo Paulus interpretatur in Epistola ad Romanos. Neque ab his ablu- dit Ebraeorum doctrina: nam in Midrasch Schir Hasschirim Messiae pronuntiatum hoc esse dicitur: *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis pacem!* Jam illud vero: *Ecce intelliget servus meus*, & sequentia, ad Messiam spectare docetur in Thargum Jonathanis Uzielidæ, & in Expositionibus R. Selomohi Jarchi, & R. Isaaci Abrahamielis, & R. Moses Alshechi, qui & id à Magistris suis accepisse se aiunt: item in Beresith Rabba, & in Midrasch Thehillim, & in Thanchuma.

His animadversis confectarium est ad Christum quoque sequens caput, quod priori huic coheret, pertinere. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra siccanti.* Sub radicis, & germinis, & virgæ, & furculi symbolo denotari Christum constat: sic Balaamus in libro Numerorum: *Consurget virga de Israël*: sic supra Isaias: *In die illa erit germen Domini in magnificentia*: & aliquanto post: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.* Jeremias quoque: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum*: & Johannes in Apocalypsi: *Vicit leo de tribu Juda, radix David.* Itaque Christo Jesu hæc adscribunt Johannes & Paulus; adscribit & R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba, & Maimonides in Epistolis. Appellatur deinde ab

Isa. 60. 9.

Isa. 51. 7, & seq. & 53.

Justin. Apol. 2. & in Tryph. Orig. contr. Cels. libr. 1. Aug. De civit. Dei libr. 18. cap. 29. Just. Dial. cum Tryph. Proc. in Isa. 51. Isa. 51. 7. Rom. 10. 15. Eph. 6. 15.

Isa. 51. 19.

Phil. 2. 8, 9.

Rom. 15. 21.

Isa. 51. 1, & seq.

Num. 24. 17. Isa. 4. 2. Isa. 11. 1.

Apoc. 5. 5.

Iſaia, *Deſpectus & noviffimus virorum, vir dolorum, & ſciens infirmitatem.* Sic & in Pſal-
 mo viceſimo primo, cui præclara inſunt de Chriſto vaticinia: *Ego autem ſum vermis,*
 & non homo, opprobrium hominum, & abjeſtio plebis: ſic ſupra Iſaias: *Hæc dicit Dominus*
ad contemtilibilem animam: & iterum: Sic inglorius erit inter viros aſpectus ejus. Unde
 Marcus: *Scriptum eſt in Filium hominis, ut multa patiatur, & contemnatur.* Nec aliter
 Abrabaniel. Subeſt apud Iſaiam: *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe*
portavit. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, atritus eſt propter ſcclera no-
ſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus. Ex Matthæi & Petri
 teſtimoniis apparet exiſtiſſime Veteres de Chriſto hæc eſſe didiſſe. Sic etiam Jonathan,
 hic & per totum fere caput. Sic Gemara capite ultimo libri Sanhedrin, unde diſci-
 mus Judæos ex vaticinio hoc Iſaiæ male accepto finxiſſe ſibi Meſſiam lepris laboratur-
 rum, & inter ægros eadem labe infectos in porta Romæ ſellurum. Quod calculo ſuo
 confirmat R. Selomoh Jarchi. Longiſſime hi quidem recedunt à veteribus illis Rabbi-
 nis, quos opinatos eſſe refert R. Selomoh, mulieris capillo devinctum Meſſiam jacere
 in Paradifi ambulacris, perverſe eo torquentes comma quintum ſextimi capitis Can-
 tici Canticorum. Refertur & ad Meſſiam hoc Iſaiæ prædictum in Siphre, libro ve-
 teri, qui Thalmude ipſo habetur antiquior, & in Bereſith Rabba R. Moſis Hadar-
 ſan. Subdit Iſaias: *Omnēs nos quaſi oves erravimus, unusquiſque in viam ſuam declinavit,*
 & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum. Conſtat ſibi Petrus, & id quoque
 Chriſto tribuit; ac merito, qui & ſuperiora ei tribuerat. Eodem flexit ſequentia
 commata Philippus in Actis, cum Eunuchum Candaces ad fidem capeſſendam inſti-
 tueret. Ergo iſta ſatis indicant, quo reliqua pars capitis pertineat, in qua Chriſti in-
 nocentia, & mors, & mortis genus ac fructus prædicuntur: *ſi poſuerit, inquit, pro*
peccato animam ſuam, videbit ſemen longævum, & voluntas Domini in manu ejus dirigetur.
Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & ſaturabitur: in ſcientia juſtificabit ipſe juſtus
ſervus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit. Ideo diſperſiam ei plurimos, & for-
tium dividet ſpolia, pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſccleratis reput-
atus eſt; & ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus rogavit: quæ præclara ſane
ſunt. Fortium ſpolia diviſurum eum ait; quemadmodum ſupra nomen ipſi futurum
prædixit: Accelera ſpolia detrahere, feſtina pradari. Quæcunque autem continentur hæc
pericope, ſic per neceſſariam ἀνάγκην apta ſunt ex ſuperioribus, ut qui unum ad-
ſcripſerit Chriſto, alterum quoque eidem adſcribere neceſſe habeat. Quo magis mi-
ror Judæorum impudentem audaciam, qui cum poſtremam quinquageſimi ſecundi ca-
pitis partem à priſcis Magiſtris ſuis Chriſto applicari fateantur, ſequens tamen illud,
cujus lucem ferre non poſſunt, & alio detorquent ipſi, & ab iisdem detorqueri per-
tendunt. Quod etſi aliis argumentis oſtendi eſſe falſiſſimum, ſatis tamen utroſque, &
priſcos, & recentiores coarguit capitis utriuſque ſeries & connexio, ita colligata ac
conferta, ut unius ejuſdemque argumenti contextus, continua & nuſquam interrump-
tæ orationis complexio appareat. Itaque nulla certa ipſis ac conſtans in hoc inter-
pretando capite opinio eſt. R. Moſes Alſchech ſecundum comma capitis hujus expo-
nens, Magiſtros ait, qui ſuperiora Regi Meſſiæ tribuerant, hos ſequentes Juſto cuius
adſcribere, qui amoris in hac vita perfert anguſtias. Quod cum amplectatur ipſe,
quippe priſcarum doctrinarum ſatis retinens, in nono tamen commate aliam tenet ratio-
nem, & quæ nulli certæ perſonæ applicaverat, Moſi tandem addidit, atque ita Prophe-
tiam hanc, quam unicam Judæi conſtituere ſolent, triceſimam videlicet, in tria mem-
bra ſecat, quorum prius in Meſſiam ſit conferendum, ſecundum à ſecundo comma-
te quinquageſimi tertii capitis exorſum, in Juſtum illum quemvis virum, tertium de-
nique in Moſem, quem tamen videtur ſic tanquam Juſti illius exemplum proponere.
Quæ interpretatio id habet commodi, quod cum Juſtum quempiam ſecundo mem-
bro notari ſtatuat, Meſſiam non excludit, Moſem vero in tertio cum locat, non tan-
quam definite ſignificatum, ſed tanquam Juſti illius exemplum admittit. R. Iſaac
Abrabaniel fatetur etiam ſuperiora de Chriſto interpretatos eſſe Veteres, & primum
præterea fortasſe huiusce capitis comma, at reliquam ejus partem ad populum Iſraë-
liticum vult referri. Atque id quidem priore ſua expoſitione. Quam ſententiam à re-
centioribus Judæis, Jarchio, Kimchio, aliisque magno conſenſu propugnata, veteres
Judæos tenuiſſe tradit quoque Origenes in libris contra Cellum. Verum cujuſnam
tandem dolores portavit Judaica gens? ecquis ejus livore ſanatus eſt? an morti obla-
ta eſt, quia ipſa voluit? an iniquitatem non fecit, nec dolus fuit in ore ejus? an denique
Deus populum Judaicum propter peccata populi ſui percuffit? quod abſurdum dictum
eſt. Quis non ex loci hujus lectione ſatis intelligit, non agi hic de multis hominibus,
ſed de uno aliquo? Ergo hujus demum opinionis Abrabanielem pœnituit, cum al-
teram ſuam expoſitionem pertexeret, & Joſiam hic intelligi ſanxit. Idem allegoricas

interpretationes hic admittit nonnunquam, si sibi utiles sint; nonnunquam respuit, si rationibus suis adversentur. Vanitatem hominis satis ipsius inconstantia coarguit. Ejusmodi præterea argumento usus est, quod nobis valde conducibile esse dixi. Petitur illud ex serie orationis, in qua cum populi Judaici supra, infraque mentio fiat, mentionem hic quoque ejus fieri concludit. At suo sibi jugulatur gladio, nam cum Christi mentionem in fine superioris capitis & hujus initio fieri Veterum adductus auctoritate falsus sit, idem huic quoque capiti subesse argumentum fateri debuit. Verum ne primum quidem versiculum capitis hujus sibi Christum vindicare patitur. Adde nec ipsi deinde tanti fuisse hoc argumentum, ut non priore repudiata explicatione novam ascisceret, & in medio hocce de populo Judaico sermone celebratum ab Isaia fuisse Josiam pertenderet. Quæ posterior sententia minus etiam tolerabilis est, cum contra Dei interdictum pugnasse Josiam sacra testentur Literæ, nec ulla ratione dici possit livore ejus sanatos esse Judæos, aut ipsum volentem interiisse, & ad certam mortem ivisse, aut illatam silentio sustinuisse, cum eam effugere conatus sit, cumque prelio ad curandum vulnus excessisse eum tradant Paralipomena, aut propter obitam mortem spolia fortium divisisse. Hæc obiter: nec adversus horum Judæorum disputaciones deesse nobis defensio longior, quam cum viri docti suscipere jam occuparint, addendum duntaxat superest, verum nonum: *Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua*, quem in Mosem convertit Alschech, ab aliis quos sequitur Aben Ezra ad Judæos in exilio mortuos, & gentes Israël ditiores detorqueri. Postremum quoque comma iisdem adjudicat: quod Siphre, & liber Thalmudicus Sotah, perinde ut Alschech, Mosi adscribunt. Quæ opinionum varietas ex falsitatis fonte proficiscitur, omnesque integritatem Prophetiæ luxant & coherentiam abrumpunt. Unum præ reliquis Grotium mirari subit, qui Saadiam Gaonem ducem secutus, ducem ipse se Christianis quibusdam nimis facile sequacibus præbens, totam hanc vaticinationem, quam ne Judæi quidem nobis integram eripiunt, ipse tamen extorquere studet, & quicquid à versu septimo capitis quinquagesimi secundi ad calcem usque sequentis pertinet, Jeremiam, ipsiusque adversos casus, contumelias, ignominias, carcerem, & demum gloriam proprie ac præcipue præmonstrare asseverat, ad Christum vero eatenus pertinere, quatenus ejus figura fuit Jeremias, remote videlicet & oblique. Quamvis enim ista in Jeremiam quidem prius congruere dicat, sed potius, sublimiusque, sæpe etiam magis *קרא לישו* in Christum, singulas tamen prædictionis partes persequitur accurate, ut Jeremiæ accommodet, de Christo plane securus, quem leviter ac ne vix quidem attingit. Hujus tamen interpretationem si quis resecat ad vivum, & propius aspiciat, absonam illam in multis & parum congruam deprehendet. Nam id interpretans: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*, ait Isaïam hæc affingere Judæis, talia post captam Urbem dicturus: Hæc immeritus tulit, quæ nos meriti sumus. Primum quæro an *dolores nostri* recte dici possint, qui utcumque nobis debiti, numquam tamen ad nos perveniunt. Deinde utri potius credendum, Grotione nobile hoc prædictum sic interpretanti, an Isaïæ ipsi mentem suam subinde sic exponenti: *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra*: tum: *Propter scelus populi mei percussit eum*. Atqui diversa hæc sunt: Scelera nostra causa fuerunt cur plecteretur, eaque supplicio suo expiavit, quod vult Isaïas, & Christo congruit, non Jeremiæ; & Pœnas tulit immerito, quas nos commeriti sumus, quod vult Grotius, & utrique congruit. Sic deinde exponit ista: *Disciplina pacis nostra super eum, & livore ejus sanati sumus*; Pacem & salutem fuissetem consecuti, si monitis ejus paruissemus. Quæ per indicativum reddita, uti reddi debuerant, quemadmodum totius capitis contextus ostendit, in Jeremia vera non erant, per potentialem autem modum exposita, uti exponuntur à Grotio, ut ad Jeremiam flexi queant, Christo non convenient: vere enim livore ejus sanamur *דוּלֵנוּ*, non *קָבִל וְנִפְדֵּינוּ*. Quis non videt præterea idem istis significasse Prophetam, ac illis: *Dolores nostros ipse portavit*: quæ cum per modum potentialem neque reddiderit Grotius, neque reddi possint, frustra ac præter rationem modus ille hic adhibebitur, qui supra adhibitus non est. Falsum denique est quod ait, Ebræos potentialem modum, non aliter quam per indicativum posse exprimere, cum per futurum etiam exprimat. Quam vero recte hæc Jeremiæ conveniunt: *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum*? tumne, cum in nervum missus à Phasüre, indeque educus, maximas illi calamitates vaticinabatur, dein suas ipse conquerebatur miserias, & natalem demum suum execrabatur? tumne, cum à Sacerdotibus & Prophetis comprehensus, & supplicio proximus, mortem deprecabatur? tumne, cum Sedeciam supplici hac oratione obtestabatur: *Nunc ergo audi, obsecro, Domine mi rex, valeat deprecatio mea in conspectu tuo, & ne me remittas in domum Jonathan scribe, ne moriar ibi*; & cum iterum à Sedecia accersitus, & de futuris

2. Par. 35. 25.

Joc. 37. 19.

interrogatus, *Si annuntiavero tibi*, inquit, *numquid non interficies me?* Nimius essem, si singula persequerer: definam in his duobus: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum.* Dicit Grotius, ecquanam prole unquam auctus sit Jeremias, quem virginitatem servasse scribit Hieronymus. Deinde: *Abscissus est de terra viventium*: quibus consonant ista: *Dabit impius pro sepultura, & divitem pro morte sua*: tum: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum*: & mox: *Tradidit in mortem animam suam*: hæc tum contigisse vult Grotius, cum in lacum cœnosum demissus est, & cum se ipse mortis periculis pro tuenda veritate objecit. Verum hic rursus ad totius Prophetiæ connexionem attendi velim; manifestum procul dubio erit ex tot consimilibus locutionibus veram mortem significari. Idem persuadet & istud: *Ipse vulneratus est*, *וַיַּחַד*, propter iniquitates nostras, quibus mors exprimi videtur: nam *וַיַּחַד* non vulneratum solum, sed & trucidatum significat. Itaque caput hoc, ut docui, Abrahaniel aptabat Josiæ, qui sagitta trajectus occubuit. Candidius ac verius de prædictionis hujus sententia disseruit Grotius in libro De veritate religionis Christianæ, ubi confutato Judæorum commento, qui Judaicam gentem hic denotari volunt, totam Prophetiam Christo asseruit. Jam vero ut dissertationem hanc compendificam; ex his quæ supra disputata sunt, manifestum est corruere aliorum quorundam Judæorum opiniones, quorum alii ad Abrahamum, alii ad Angelos ministerii hæc torquere conati sunt. At Messia clarissimo suffragio adscripsit R. Makir libro secundo Pulveris Aromatici: docet enim Deum in procreatione rerum Messia animam rogasse, num post certa annorum curricula homines redimere vellet, eorumque sustinere morbos, uti deinde ab Isaia prædictum est quinquagesimo tertio capite; atque hæc se libenter obiturum respondisse. Sed & complures Judæos ita permovit una hæc prædictio, ut à Christiano dogmate jam inde minus abhorrerent, quidam etiam palam id amplexi sint. In his Johannes Isaacus Levita, qui in scriptis suis hoc ingenue de se professus est.

Significativa sunt & illa Christi, quæ habentur quinquagesimo quinto capite: *Audite, & vivet anima vestra, & seriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.* Nempe foedus illud est, quod in Christo cum hominibus pepigit Deus, quem supra sic in Isaia loquentem audivimus: *Ego Dominus vocavi in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in foedus populi, in lucem gentium.* Rursum: *Dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas.* His adsonant ista Jeremiæ: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & seriam domui Israël, & domui Juda foedus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum.* Misericordias autem David fideles, sive ut habent Acta Apostolorum, juxta Græcam interpretationem, *Sancta David fidelia*, Christo Paulus assignat: assignat & R. Moses Hadarlan in Beresith Rabba, & R. David Kimchi. Nam sive quod Christi typus fuerit David, quemadmodum supra disseruimus, sive, ut censent Cyrillus & Procopius, quod è Davidis profapia proditurus esset Christus, Davidis nomen Christo tribuitur, cum hoc Isaia loco, tum isto Jeremiæ: *Servient Domino Deo suo, & David Regi suo, quem suscitabo eis;* & illo Ezechielis: *Et suscitabo super oves meas pastorem unum, qui pascet eas, servum meum David*: quod & apud eum non semel iteratum est. Quod si Davidis nomine Christum hic indicari nolis, at pollicitationes certe Davidi datas de Messia ex ejus posteris olim orituro intelliges. Hoc scilicet pactum æternum est, quod secum à Deo initum David sibi gratulabatur: tum nempe cum dixit Deus: *Ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies caeli.* Rursum: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Subjungit Isaías: *Ecce restem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem quam nesciebas, vocabis; & gentes quæ te non cognoverunt, ad te current:* de Christo nempe futurum jam superius nuntiaverat, ut poneret in terra judicium, & legem ejus insulæ excluderent. Nec sine observatione prætermittendum est, quem Vulgatus Interpres *Ducem* appellat, in Ebraico exemplari dicit *דָּוִד*, quam dictionem Daniel usurpavit nono capite, cum de Messia dissereret. Igitur Jonathan Paraphrastes hic apud Isaïam, *Regem ac dominatorem super omnia regna intellexit*, quod de solo Messia dicere potuit: quippe eandem Isaïæ prædictionem exponens Aben Ezra solum Messiam esse dicit *דָּוִד*, *Ducem* super universum orbem. Quod ait denique fore ut montes & colles cantus edant, & flumina plaudant manu, & Dominus in signum æternum ponendus sit, id ipsum de Christo supra prædixerat: *Latabitur deserta & in via, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium: gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron, ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.* Prædixerat & David, cum diceret: *Jubilante in conspectu regis Domini, moveatur mare & plenitudo ejus, orbis terrarum, & qui habitant in eo: flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu Domini, quoniam*

Jer. 38. 15.

Hier. adv. Jov
libr. 1. cap. 18
& in Jerem. 23Joh. 11. Levit.
Def. verit. Ebr.
Scriptur. 1. 2.
Isa. 55. 3. 4.Isa. 42. 6.
Isa. 49. 8.

Jer. 31. 31.

Act. 13. 34.

Cyr. & Proc.
in Isa. 55.

Jer. 30. 9.

Ezech. 34. 23.
& 37. 24.

2. Reg. 21. 5.

Psalm. 88. 30.

2. Reg. 7. 13. 14.

Isa. 55. 4. 5.

Isa. 42. 4.

Dan. 9. 25.

Isa. 55. 12.

Isa. 55. 1. 2.

Psalm. 97. 7. &
109.

- venit iudicare terram: iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in aequitate. Signum quoque positum iri Christum alibi tradit Isaias: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium: & deinde: In die illa radix Jesse, qui stas in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Matthaeus similiter de Christo Jesu: *Tunc parebit signum Filii hominis in caelo: & Lucas: Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum.* Multo hæc veri similia sunt, quam quæ rursus nobis occidit Grotius, ut Jeremiam hoc quoque capite prædici demonstret: nam qua ratione dux ac præceptor gentium Jeremias dici potest? equas gentes sibi ignotas vocavit? equas gentes ad eum ipsis antea ignotum cucurrerunt? Pactum vero illud sempiternum, quod icturum se hic pollicetur Deus, hoc ipsum esse vult, quod cum Noacho ex aquis Diluvii servato icit Deus, futurum pollicens, ut nulla eum posthac similis lues invaderet. Hoc igitur fœdus iterum loco isto proponi vult Grotius à Deo, gentes illas in id se recepturum promittente. Tum quod subest, *Misericordias David fideles, id sibi velle ait: Beneficia in eos eadem constantia conferam, qua in Davidem contuli. Quæ sane tanto viro indigna sunt, ne quid pejus dicam. Nam quid absurdus fingi potest, quam pactum istud hic ostentari, quo de Diluvio in terras nunquam inducendo cavet Deus? Eequem vero legimus hanc pœnam scelestis & impiis fuisse interminatam, futurum nisi resipiscerent, ut aquis Diluvii obruerentur? Feriam, inquit Deus, vobiscum pactum sempiternum.* Ergo nondum ictum fuerat. Quare sic Jeremias de eodem pacto: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum.* Enimvero quæverim quorsum fœdus illud iterare attinebat? ut in id, ait Grotius, gentes illæ admitterentur: quasi non in id humanum omne genus, imo vero quidquid usquam mortale est in orbe terrarum admittitur sit. *Ecce ego, inquit Deus Noacho, ejusque filiis post Diluvium, statuum pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos, & ad omnem animam viventem qua est vobiscum, tam in volucibus, quam in jumentis, & pecudibus terræ cunctis, qua egressa sunt de Arca, & universis bestis terræ. Præterea quam syntaxis pati potest quam affert expositionem sententiæ hujus: Misericordias David fideles? Quis non intelligit superioribus illa coherere, eorumque esse velut interpretationem? Feriam vobiscum pactum, hoc ipsum nempe quod ici cum Davide, & constanter servavi. Tam perspicax ingenium tantum cœcutire mirabile est.*
- Quinquagesimo nono capite leguntur isthæc: *Et timebunt qui ab Occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quasi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit: & venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, & verba mea que posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, à modo & usque in sempiternum.* En tibi iterum fœdus à Deo cum hominibus in Christo pactum: en tibi redemptorem Sion, quod Messia munus peculiare est. Quamobrem Domino Jesu effatum hoc adscribit Paulus in Epistola ad Romanos. Verba Dei in ore Christi posita jam supra notavimus ad caput primum & quinquagesimum. Itaque in postremo capite libri Sanhedrin, & in Echa Rabbathi Christo Judæi ista adjudicant.
- Felicitatem per Christum partam Ecclesiæ gratulatur Deus sequenti capite: *Surge, illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est: lumen videlicet illud verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Lumen ad revelationem gentium, quod se lumen vitæ, & lucem mundi esse professum est. Messiam certe istic notatum agnoscit Beresith Rabba. Quod subnectit Isaias: Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui, consimile horum est, quæ de Messia ab eodem prænnuntiata esse docuimus: Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra.* Quo capite, plurimis de Christo vaticinationibus referto, hæc quoque *נארו לא יפיר* fere scripta invenies, quæ in Isaiâ deinceps leguntur: *Leva in circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, & filia tuae de latere surgent.* Ad Messiam item referuntur ista in Beresith Rabba: *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha: omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes.* Quorum germana sunt illa è quadragesimo quinto capite, vel Christo, vel typo ejus Cyro dicta: *Hæc dicit Dominus: Labor Ægypti & negotiatio Æthiopia, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt: & ista quoque è septuagesimo primo Psalmo: Reges Tharsis & insula munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent.* Quod autem subjicit Isaias: *Me enim insule expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe, id de Christo ab Isaiâ dictum non semel observavimus. Jam vero quod prædicatur, futurum ut Hierosolymæ muros adificent extranei, Reges ipsi famulentur, & portis die nocteque*

nocteque patentibus peregre venientes ea excipiat, neque vel Solari aut Lunari luce, sed Deo ipso collustretur, hæc de caelesti Hierosolyma, uxore Agni, Christi nempe Jesu, narrat Johannes in Apocalypsi: *Et templum non vidi in ea, Dominus enim Deus omnipotens, templum illius est, & Agnus. Et civitas non eget Sole neque Luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus, & reges terre afferent gloriam suam & honorem gentium in illam. Quem Hierosolymæ pollicetur Isaias populorum ac Regum cultum, cum ait: Venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, idem in quadragesimo nono capite, Christi prænuntio, Sioni promittitur: Erunt reges nutritii tui, & regina nutrices tus, vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent: & in quadragesimo quinto: Post te ambulabunt, vincti manibus pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur: quæ vel de Christo dicta sunt, vel de Cyro, qui Christi simulacrum fuit. Hæc igitur beneficia sibi olim à Deo concessum in sperant Judæi, cum venerit tot annos frustra expectatus iis Messias, atque ea spe calamitates suas lenire conantur. Postremo in libro Sanhedrin, sub finem, Messie adferibitur prædictio illa ejusdem capituli: Populus autem tuus omnes justi, in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum: qua germinis similitudine gentes ad se conversas Christus Jesus, & post eum Paulus Apostolus adumbrare solebat. Legi porro velim, quæ in hoc caput scripsit Theodoretus, quibus demonstrat vaticinium illorum frustra quæri in Judaicis historiis, quod in Christi Jesu historia manifesto invenitur.*

Quod sequitur caput, ab his initium ducit verbis, quæ sibi vindicavit Christus Jesus, & in se exitum habuisse palam in Nazarena Synagoga testatus est: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum misit me, ut mederer contritiis corde, & predicarem annum placibilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolaver omnes lugentes. Consonant hæc istis quadragesimi secundi capituli, quibus manifestam de venturo Messia vaticinationem inesse declaravimus: Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris scientes in tenebris: & istis quoque quadragesimi noni capituli Isaiæ: Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceret his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini: item & his sexagesimi tertii capituli: Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit: consonant & istis Psalmi quadragesimi quarti, Christi iidem, ut suo loco ostendi, prænuntiis: Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Præclare observatum est ab Hieronymo conharere hæc cum superioribus, & ab eodem esse prolata, qui proxime dixerat: Ego Dominus in tempore ejus subito faciam istud. Itaque R. Saadias Gaon in Libro fidei, & R. David Kimchi in Libro radicum, ad Messiam haud cunctanter referunt. Pergit Christus apud Isaiam: Vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum. Simile hoc ex proxime præcedenti capite attulimus: Populus autem tuus omnes justi, in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Subest deinde: Et stabunt alieni, & pascent pecora vestra, & filii peregrinorum, agricola & vinitores vestri erunt. Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: ministri Dei nostri dicetur vobis; fortitudinem gentium comedetis, & in gloria earum superbietis. Atque hæc sibi ministeria, post exortum suum Messiam, à Christianis, cæterisque gentibus sibi exhibitum in sperant Judæi, se vero ministros Dei & Sacerdotes futuros.

Iterum Christi ortum proximo capite Isaias pollicetur: Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes justum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum. Idem ille nimirum justus est & Salvator, quem quinquagesimo primo capite prædictum ab eo notavimus, cum dicentem Deum induceret: Prope est justus meus, egressus est Sal. vator meus. Hic est de quo dixit idem quinquagesimo tertio capite: Justificabit ipse justus servus meus multos: Christus videlicet, uti exponitur in Beresith Rabba R. Moïsis Hadarfan. Nec aliter sumenda sunt postrema hæc capituli commata: Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filie Sion: Ecce Salvator tuus venit: ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. Et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti à Domino. Quibus similia hæc quadragesimo capite de Christo dicta supra jam recitavimus: Dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine venies, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Hinc in Apocalypsi

- Apoc. 22. 12. Johannis sic ait Alpha & Omega, Primus & Novissimus: *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua.*
- Isa. 63. 1, & seq. Messiam rursus spectant ista è capite sequenti: *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradens in multitudine fortitudinis sue?* Propheta hæc sciscitanti respondet Christus: *Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum: calcavi eos in furore meo, & conculcavi eos in ira mea, & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia vestimenta mea inquinavi. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis mea venit.* Non frustra nos hæc Christo vindicare locupletem fideiulforem damus Jacobum ipsum Patriarcham, qui in Testamento suo futurum prædixit, ut de Juda proditurus olim Messias, *Lavet in vino stolam suam, & in sanguine vire pallium suum.* Unde istud Johannis in Apocalypsi: *Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei.* Itaque ergo finxerunt sibi pingues & obtusi Judæi, indutum iri Messiam *מלת אדום כרם ליון וירמה ליון*. Purpuram pulchram visu, & similem vino, futuramque ejus vestem *מלת אדום כרם*. E mollissima lana, rubram ut sanguinem: quæ leguntur in Beresith Rabba R. Mosis Hadarfan. Christum præterea sexagesimo primo capite, itidem ut hoc loco, *annum placabilem, & diem ultionis venisse dicentem notauimus.* Subnexa sunt isthæc apud Isaiam: *Factus est eis Salvator; in omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus sanavit eos: in dilectione sua & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, elevavit eos cunctis diebus sæculi.* Rectius Interpretes Septuaginta, & magis ad rem: *ἐποίησεν αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ἐν παντί ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπων ὁ σπύριον, ἔδωκε ἀγέρας, ἀπὸ αὐτοῦ ἰσοῦσεν αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοῦ, & φείδεσθαι αὐτοῦ.* Et factus est ipse in salutem ex omni eorum angustia. Non legatus, non nuntius, sed ipse servavit eos, quod eos diligit, ipsisque parcat. Quæ Messie officium optime designant, quippe non per legatos aut Angelos, ut olim, sed ipse se redemptionis hominum pretium dedit. At Grotius pro more suo vaticiniorum *ἁεζαγοροδοκῶν* Christi fidem accidens, Atrexit istud ad Judam Machabæum, qui Idumæos magnis attrivit cladibus, & Bosram funditus delevit. Verum ubi ad id ventum est: *Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum,* ægre se expedit Grotius, Judam affirmans solum, paucis Judæis comitatum, nullo extraneorum adjuvante, primum cum Philistæis, deinde cum Idumæis pugnavisse: quæ non omnino vera sunt, nam si Judæis aliquot, quamlibet paucis comitatus pugnavit, certe non solus pugnavit; quod fecit Samson. Deinde paucosne eos fuisse fatear, qui octo millia fuerunt? Nullas ille quidem ad hanc expeditionem externarum gentium ascivit suppetias, sed demum tamen icto cum Romanis foedere, præsidio eorum & auctoritate sese tutatus est. Minime profecto ferendus est Grotius, cum vel illustrioribus Prophetis, vel ducibus aut Regibus Israëliticis eximia quæque aptat vaticinia, tam pauca vero Christo adjudicat, qui Veteris Testamenti finis fuit, ad quem tota illa unice spectabat dispensatio, quemque propriis, claris, & crebris prædictionibus celebrari & nuntari oportebat.
- Isa. 66. 7, & seq. Postremo denique capite egregium venturo Christo testimonium Isaias præbuit his verbis: *Vox populi de civitate, vox de Templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus ejus, peperit masculinum. Quis audivit unquam tale? & quis vidit huic simile?* Deinde: *Ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare. Vides ortum Christi prodigialem, qui in signum positus est gentibus, misiosque ejus legatos ad varias gentes, ut ad veritatis notitiam adducantur.* Par illud est quod supra protulimus: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum, Ecce Virgo concipiet, & pariet filium: & hoc quoque: In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsam gentes deprecabuntur.* Hinc expressum est illud Apocalypseo: *Et signum magnum apparuit in celo, Mulier amicta Sole: & peperit filium masculinum, qui vecturus erat omnes gentes in virga ferrea.* Masculum ergo illum, Regem sive Messiam interpretatur Jonathan in Thargum. Judæi quoque his adducti sunt, ut crederent eo die natum esse Christum, quo Templum ipsorum dirutum est, ut est in Beresith Ketanna. Aliter vero Beresith Rabba R. Mosis Hadarfan: nam quod scripserit Isaias, *Antequam parturiret, peperit,* natum fuisse colligit Redemptorem primum, Christum videlicet, antequam nasceretur qui postremus Judæos in servitutem redegit, Titus nimirum.
- Prophetia Jeremia, Jer. 3. 14, & seq. XVI. Succedit Jeremias, nobilis & ipse Christi præco, cujus Christi dispensatione ac Testamento Vetus Testamentum abrogatum iri præcinnit his verbis: *Assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion, & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec*